

Déli nyitás: Afrika a fókuszban

Nigéria gazdasága és a kétoldalú kapcsolatok esélyei

Bevezetés

Nigéria a Guineai-öböl partján, Kamerun, Benin, Niger és Csád között helyezkedik el. Területe 923 ezer km², azaz Magyarországnak közel a tízszerese. Mégsem területe miatt nevezhető Afrika egyik legjelentősebb államának, hanem sokkal inkább gazdasági potenciálja és 180 millió körülire becsült népessége okán. Területén 36 szövetségi tagállam, valamint Abuja szövetségi főváros (FCT) osztozik.

A Nigériai Szövetségi Köztársaság gazdasága évek óta dinamikusan fejlődik: az elmúlt tíz évben átlagosan évi 7%-os növekedést ért el, ami gyorsabb a kontinens átlagánál (Engelberth 2015). Az ország GDP-jének növekedése 2014-ben – az olajárak esése ellenére is – 6% maradt. (Az olajár csökkenése rövid távon nagymértékben rontja az ország helyzetét, mivel már az önköltség alatti szinten van, és nehézségekbe ütközik a kitermelt kőolaj értékesítése.) Az államadósság a GDP 19,3%-a, az infláció 8%-os, a költségvetési hiány 1,5%, a munkanélküliségi ráta 23,9%. A Világbank adatai szerint a 2014. évi GDP eléri az 521 Mrd USD-t. Ezzel az afrikai kontinensen Nigéria gazdasága lett a legnagyobb, megelőzve a listát sokáig vezető Dél-afrikai Köztársaságot (370 Mrd USD). Tarrósy (2014) szerint ezért Nigéria a jövőben akár át is veheti annak helyét a G20 csoportban.

Nigéria élére új államfő lépett 2015. május 29-én, a 72 éves Muhammadu Buhari személyében. Buhari évtizedekkel korábban, egy 1983-ban lezajlott vértelen katonai puccs nyomán mintegy 20 hónapig tábornokként már irányíthatta az országot. Bár viszonylag rövid ideig állt az ország élén, mindmáig – különösen a muzulmán többségű északi országrészben – komoly népszerűségnek örvendett: hivatali ideje során határozottan fellépett a korrupcióval szemben, közvetlensége és visszafogottsága pedig tovább erősítette népszerűségét. Győzelmét azonban aligha köszönheti csupán az előbbieknél, hiszen a rohamosan gyarapodó, fiatal nigériai társadalom mai választópolgárainak jelentős része még nem élt az 1980-as évek első felében. Számos belpolitikai és részben gazdasági tényező együttes hatása eredményezte a Buhari által vezetett

ellenzéki erők győzelmét. A nigériai társadalom és gazdaság számos belső problémával küzd, amelyekkel az előző elnök, Goodluck Jonathan és kormányzata nem volt képes megbirkózni. A nigériai vezetés egyidejűleg kénytelen szembenézni az egyre sürgetőbb gazdasági reformok szükségességével és az ezt nem mindig támogató lakosság elégedetlenségével. A leglényegesebb feladat a kőolaj-kitermelés és -export által vezérelt nemzetgazdaság már korábban megkezdett diverzifikálásának folytatása, a költségvetés számára egyre nagyobb terhet jelentő élelmiszerimport leépítése, ezzel párhuzamosan a hazai élelmiszertermelés jelentős növelése, a keresztény és muzulmán közösségek békés egymás mellett élésének biztosítása, de ide sorolható a Boko Haram és más vallási-politikai alapon működő szélsőséges szervezetek elleni fellépés is.

E tanulmány célja annak megvizsgálása, hogy milyen területeken kínál lehetőséget Nigéria a külföldi vállalkozások számára, elsősorban a magyar külgazdasági érdekek, célkitűzések szemszögéből nézve. Ehhez a szerző egyrészt Nigéria gazdaságának legfontosabb sajátosságait, kritikus pontjait vizsgálja meg, majd betekintést ad a magyar–nigériai kapcsolatok bő öt évtizednyi történetébe, külön kiemelve a fokozottabb szubszaharai nyitást elősegíteni kívánó kormányzati politikát, a „déli nyitás” stratégiáját.

Nigéria gazdasága

Nigéria természeti erőforrásokban gazdag ország: 34 különféle ásványi anyaggal rendelkezik, ideértve az aranyat, a vasércet, a szenet és a mészkövet. Bizonyítottan mintegy 37,2 milliárd hordónyi kőolaj-, illetve 187 trillió köblábnyi földgázkészlettel rendelkezik. Napi kőolaj-kitermelése jelenleg 2,3 millió hordó (vagyis évi kb. 115 Mt), ami akár napi 4 millió hordóra is növelhető.

A Világbank adatai szerint 2010 és 2012 között az ország területének csaknem 80%-a mezőgazdasági művelésre alkalmas (The World Bank Group 2015), ami valamivel több mint 70 millió hektár. A nigériai gazdaság két alapvető termék előállítására szakosodott: mezőgazdasági termékekre, valamint a kőolajra.

A kőolaj világpiaci árának 2014 második felétől máig tartó mélyrepülése egyértelműen negatívan befolyásolta Nigéria exportbevételeit, és ez jól látható a makrogazdasági adatok alakulásánál is (ld. 1. táblázat). Az ország növekedési kilátásai jelenleg nem igazán kedvezőek, bár az African Economic Outlook legutóbbi (2016. évi) országjelentése a 2016. évi –3,8%-kal szemben 2017-re ismét pozitív, 5%-os növekedést prognosztizál, ez Nigéria esetében elsősorban annak a függvénye, hogy a kőolaj világpiaci ára növekedni fog-e. A költségvetés egyenlege, valamint a folyó fizetési mérleg egyensúlya romlott, utóbbi 2015 óta vált deficitessé. A rövid és középtávú kockázatok továbbra is számottevőek.

A gazdasági növekedés szempontjából legfontosabb ágazat, az olaj- és földgázkitermelés alapvetően tőkeintenzív zárvány maradt a nigériai gazdaságban, amelynek munkahelyteremtő képessége igen alacsony. Nigéria társadalmi és gazdasági problémáinak egyik legfontosabb oka a nigériai nemzetgazdaság diverzifikációjának hiánya, hiszen például a feldolgozóipar kapacitása eleve alacsony volt, de ez az utóbbi évtizedek során még tovább zsugorodott: hozzájárulása a GDP-hez az 1985. évi 6%-ról 4%-ra csökkent 2011-re. A gazdasági növekedést eddig nem követték lényeges szerkezeti változások.

1. táblázat: Nigéria fő makrogazdasági mutatói

	2011	2012	2013	2014	2015 ^a	2016 ^b	2017 ^b
A GDP növekedési üteme (%)	7,4	6,7	7,4	6,2	3,0	3,8	5,0
GDP/fő növekedése (%)	4,9	3,9	3,6	3,5	0,3	1,1	2,3
GDP (PPP), (Mrd USD) ^c	n. a.	938,3	1022	1066	1094	n. a.	n. a.
Infláció (CPI)	10,9	12,2	8,5	7,8	9,0	10,1	9,4
Költségvetési egyenleg (a GDP %-ában)	-0,1	-1,4	-1,8	1,0	-2,3	-3,4	-3,1
A folyó fizetési mérleg egyenlege (a GDP %-ában)	3,2	2,8	4,4	0,2	-3,5	-3,2	-2,0

^a Becslés

^b Előrejelzés

^c A CIA becsült adatai, 2015. évi USD-értékre számítva

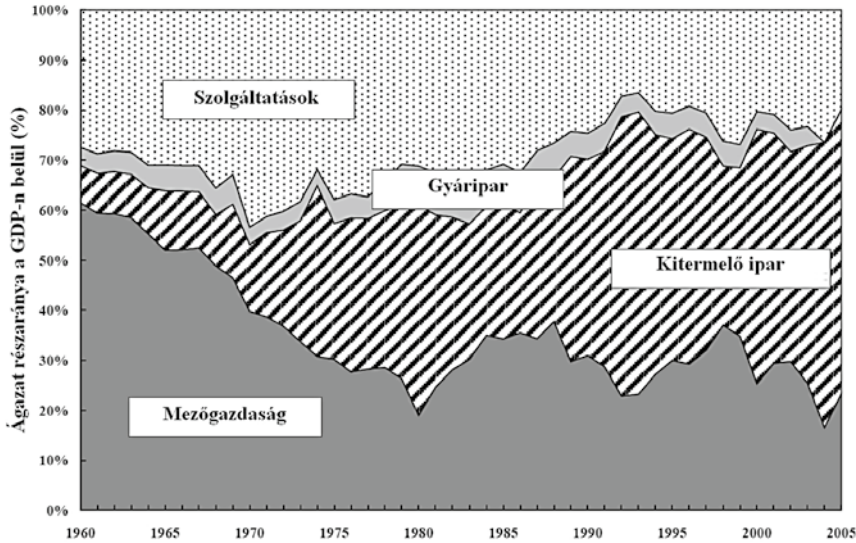
Forrás: African Economic Outlook 2013, 2014 és 2016

Ha a következő oldalon látható, a GDP 2015. évi fő nemzetgazdasági ágak szerint megoszlását szemléltető 3. ábrát összehasonlítjuk a 2. ábra – 45 évet átfogó, 1960–2005-ig szóló – ágazati hozzáadott értékeket szemléltető diagramjával, láthatjuk, hogy a 2005 előtti tendenciák egy része megfordult. Míg 2005-ig a kitermelő ágazatok szerepe egyre erősödött, ma már ez némileg visszaszorulóban van a szolgáltatások és a feldolgozóipar javára. (Igaz, hogy a kőolaj árának nagymértékű ingadozása miatt ezek az arányok gyorsan változhatnak.) A mezőgazdaság részaránya csökkent-stagnált az utóbbi években (1960-ban, az ország függetlenné válásakor, még 60%-os volt).

Aggodalomra ad okot a szegénység, a társadalmi egyenlőtlenség és az, hogy a lakosság nagy hányada nem részesedik a gazdasági növekedés eredményeiből. Reménykeltő ugyanakkor, hogy a mezőgazdaság növekedése középtávon gyorsulhat, amennyiben a kormány reformtervei sikerrel járnak. Az élelmiszerhez való hozzájutás feltételei, amint erről a későbbiekben szó lesz, javultak a legutóbbi húsz év során, s az alultáplált-

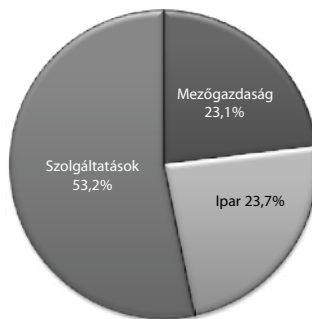
ság csökkent. A szolgáltatói szektor várhatóan továbbra is a legjobb növekedési teljesítményt felmutató ágazat marad, elsősorban a távközlési, a kereskedelmi, az ingatlanfejlesztési és az üzleti szolgáltatásoknak köszönhetően (KPMG 2014).

2. ábra: Ágazati hozzáadott értékek a GDP %-ában Nigériában, 1960–2005

Forrás: Tewodaj (2008), a World Development Indicators (2008) alapján

3. ábra: A nigériai GDP szerkezete 2015-ben (%)

Forrás: KPMG, becslés (2016)

A 2. táblázat szintén a nigériai gazdaság szerkezetét, annak 2008 és 2013 közötti változásait mutatja ágazati megoszlásban.

2. táblázat: A nigériai GDP ágazati megoszlása (%)

	2010	2014
Mezőgazdaság, vadászat, erdészet	23,9	20,2
ebből: halászat	0,5	0,5
Bányászat, kőfejtés	15,5	10,9
ebből: olaj	15,4	10,8
Feldolgozóipar	6,6	9,8
Villamosság, gáz és víz	0,4	0,7
Építőipar	2,9	3,6
Nagy- és kiskereskedelem, szállodák és éttermek	16,9	18,6
ebből: szállodák és éttermek	0,5	0,9
Szállítás, raktározás és távközlés	12,2	12,1
Pénzügyi, ingatlan- és üzleti szolgáltatások	14,2	15,4
Közigazgatás, oktatás, egészségügyi, szociális és személyi vonatkozású tevékenység	3,7	3,0
Egyéb szolgáltatások	3,8	5,8
Bruttó hazai termék alapárakon / tényezőkiérték	100,0	100,0

Forrás: African Economic Outlook (Országjelentés Nigériáról 2016)

Egy, eredetileg a KPMG által angol nyelven publikált, a SWOT-elemzéshez hasonló értékelés szerint Nigéria hatalmas jövőbeli fejlődési potenciállal rendelkezik. Ugyanakkor az ország erősségei mellett a gyenge pontok és kockázatok is jól láthatók, bár már az előző szövetségi kormány is számos lépést tett már eddig is a sebezhetőség csökkentéséért (ld. 3. táblázat).

3. táblázat: A nigériai gazdaság lehetőségei, erősségei, gyenge pontjai és kockázatai

LEHETŐSÉGEK	ERŐSSÉGEK
A földgázkitermelés, a belföldi felhasználás és az export előtt további nagy lehetőségek állnak. Az energiatermelés privatizációja jó ütemben halad.	Masszív GDP-növekedés, amelynek eredményeként az előrejelzések szerint a világ egyik leggyorsabban növekvő gazdaságává válik 2013–2016 során.
Afrika legnépesebb országa a kontinens legnagyobb muzulmán közösségével és ma már a legnagyobb nemzetgazdaságával.	Erős külkapcsolati pozíció, jelentős tekintély, különösen a nyugat-afrikai régióban.

A bővülő középosztály révén a szolgáltatási szektor több lehetőséghez jut.	A kormányzat már az utóbbi évek során jó eredménnyel hajtott végre alapvető reformokat.
Az afrikai kontinens egyik olyan országa, amely a legjobb lehetőségekkel rendelkezik az árutermelő mezőgazdaság fejlesztéséhez.	A nigériai kőolaj jó minőségű, a Brent-szabványhoz képest általában felárral értékesíthető, míg a kitermelés költségei viszonylag alacsonyak.
SEBEZHETŐ PONTOK	FOLYAMATBAN LÉVŐ INTÉZKEDÉSEK
Szegényes infrastruktúra, az üzletkötés költségei magasak.	Az országban a közfigyelem hosszú időn át a 2015. március végi elnökválasztásra irányult, majd a kabinet kinevezésére való várakozással telt el több mint fél év, így az üzleti környezet javításáért kevés érdemi lépés történt.
Az olajipari törvény (PIB) elfogadásának késlekedése miatt az olajágazatba irányuló befektetések csökkentek.	Az olajipari törvény tervezetét már 2012 júliusában a törvényhozás elé terjesztették, de elfogadása elhúzódik; 2015 decemberében több részre bontották. Egyetlen fejleménye, hogy az állami olajtársaságot (NNPC) szakmai alapon két részre osztották.
A politikai kockázatok egyik legfontosabb eleme a biztonság kérdése, különösen az északi szövetségi tagállamokban, a terrorizmus kilátásai, szélesebb körben való terjedése Nigérián belül.	Aliyu Gusau személyében 2014-ben tapasztalt védelmi miniszter került a fegyveres erők élére, aki a korábbiaknál eredményesebben lépett fel kritikus helyzetekben, pl. a Boko Haram lázadóival szemben. Gusau utóda 2015 novembere óta a hasonló kvalitású tábornok, Mansur Muhammad Dan Ali.
A kőolaj világpiaci árának jelentős csökkenése számottevően rontotta a külkereskedelmi mérleg, illetve a költségvetés egyensúlyát, és a nemzeti valuta is jelentős mértékben gyengült.	A kormányzat fokozottabb védelmet és kontrollt kíván gyakorolni az olajjövödelmekből származó és a Nemzeti Szuverén Befektetésügyi Hatóság által kezelt ún. Szuverén Jóléti Alap felhasználását illetően.

Forrás: saját szerkesztés a KPMG (2014) nyomán

A nigériai mezőgazdaság előtt álló kihívások

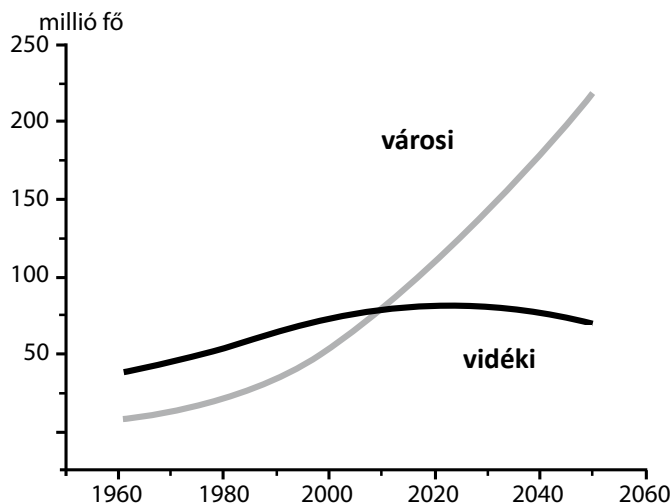
Magyar szempontból az élelmiszer-gazdaság az egyik leginkább perspektivikus terület, hiszen a gazdálkodás jelenlegi agrotechikai, üzemszervezési, infrastrukturális és humán feltételeit nagyon komoly hiányosságok jellemzik. A magyar mezőgazdasági szaktudás, technológiák ráadásul nem ismeretlenek Nigériában, hiszen már a rendszerváltozást megelőző évtizedekben is számos projekt valósult meg magyar részvétellel.

A kitermelő ágazatokhoz hasonlóan, bár egészen más okok miatt, a mezőgazdaság nem bizonyult alkalmasnak arra, hogy a munkaerőpiacon évente megjelenő 1,8 millió főnyi munkaerőt felszívja. Az agrárágazat – jelentős potenciálja ellenére – hatékonysági, jövedelmezőségi problémákkal küszködik, a rendelkezésre álló több mint 70 millió ha művelésre alkalmas terület mintegy felét nem művelik, és vélhetően ez is oka annak,

hogy Nigéria jelentős, mintegy évi 6,4 milliárd USD értékű élelmiszer-bevitelre szorul, holott adottságai alapján a fontosabb élelmiszerekből nemhogy önellátó, de exportőr is lehetne. Hiszen Afrika legnagyobb folyói közül kettő is átfolyik területén, továbbá nagy létszámú fiatal munkaerővel rendelkezik. Az ország egyik korábbi elnöke, Olusegan Obasanjo (1999–2007) szerint az élelmiszer-termelés akár 20 millió tonnával is megnövelhető úgy, hogy eközben 3,5 millió munkahelyet teremtenek a mezőgazdaságban és a kapcsolódó ágazatokban. Mindez lehetővé tenné, hogy Nigéria rövid időn belül önellátóvá váljék rizsből (Obasanjo 2014).

Mindezek mellett fontos kiemelni azt is, hogy az aránytalan, torz fejlődés következményeként erősödik az urbanizációs folyamat, és növekszik a társadalmi feszültség az ország városi és vidéki régiói között. A vidéki lakosság azon része, amely nem tud megélni a farmgazdálkodásból, a nagyobb városokba vándorol munkát, megélhetést keresve. A városok egyre inkább felduzzadnak, túlterhelődnek. Az ország régi fővárosának, Lagosnak a lakossága már ma is meghaladja a 10 millió főt. A városi lakosság létszáma nagyjából a 2010-es évek elején elérte a vidéki lakosságét, és az előttünk álló évtizedekben egyre növekvő mértékben fogja azt meghaladni, annál is inkább, mivel a vidéki lakosság nemcsak arányaiban, de az előrejelzések szerint 2020 után abszolút értelemben is csökkenni fog (ld. a 4. ábrát). Megoldást csak a vidéki népesség életkörülményeinek, megélhetési feltételeinek javulása hozhat (Zsarnóczai és mtsai 2011).

4. ábra: A városi lakosság gyors növekedése Nigériában

Forrás: Zsarnóczai és mtsai (2011: 93)

Az élelmiszerimport növekedésének nem csupán az agrárágazat belső problémái, teljesítményének romlása és a munkaerő elvándorlása az oka. Hozzájárult ehhez a lakossági fogyasztás növekedése, valamint a tenger halállományának az olajszenyveződés miatti drámai mértékű fogyatkozása is. Ugyancsak figyelembe kell venni a népességszám igen gyors növekedését, amivel a mezőgazdasági termelés (egyébként Afrika legtöbb országához hasonlóan) képtelen lépést tartani.

Nigériában a táplálkozási mutatók aránylag kedvezően alakultak. Míg 1990–1992-ben a lakosság 21,3%-a (21,3 millió fő) volt alultáplált, addig 2011 és 2013 között ez – az addigra egyébként jelentősen tovább gyarapodott – lakosság 7,3%-ára csökkent, 12,1 millió főt érintve. Emellett a napi átlagos hiányzó kalóriamennyiség is csökkent 133-ról 42 kcal/fő/nap értékre. Az alultáplált, kórosan sovány, illetve fejlődésben visszamaradt öt éven aluli gyermekek aránya is számottevően csökkent az 1990-es évek közepétől (FAO Statistical Yearbook 2012, 2014).

Az élelmiszer-ellátás biztonsága – más szóval a belföldi élelmiszer-termelés növelése – kulcsfontosságú kérdés. Ezért sürgető feladat megtalálni és kidolgozni azokat a hatékony módszereket, amelyekkel – igénybe véve a nemzetközi mezőgazdasági fejlesztési projekteket is – a korszerű termelési eljárások és technológiák elterjeszhetők az országban. Számos fejlődő országban – már évtizedekkel korábban – létrehoztak mezőgazdasági szaktanácsadási rendszereket. Kozári (2007) rámutatott, hogy az 1960-as évek során számos, frissen függetlenné vált afrikai és ázsiai fejlődő országban ezek a rendszerek a nem megfelelő módszerek alkalmazása miatt néhány év alatt megszűntek. Ugyanakkor az 1970-es évek közepétől az illető országok kormányai – nemzetközi szervezetek (FAO, Világbank, IFAD, regionális fejlesztési bankok stb.) segítségével – igyekeztek újjászervezni mezőgazdasági szaktanácsadási rendszerüket. Nigériában még 1954-ben, azaz hat évvel az ország függetlenségének elnyerése (1960. október 1.) előtt, elsősorban a kis farmgazdaságok támogatása céljából jött létre az első mezőgazdasági szaktanácsadási rendszer (Kozári 2007).

Auta és Dafwang (2010) tanulmánya említi, hogy Nigériában 1972-től indítottak agrárfejlesztési projekteket az élelmiszer-termelés növelése és a kisfarmerek jövedelmi viszonyainak javítása céljából. Bár ezek a – kísérleti fázisban működő – projektek 1984-ig országos viszonylatban is eredményeseknek bizonyultak, manapság a legtöbb szövetségi államban inkább csak a „múlt dicsőségét” jelképezik.

Oruruo (2014) hat pontban összegezte azokat az okokat és tényezőket, amelyek a nigériai mezőgazdaság alacsony hatékonyságát magyarázzák:

- a) *A korábbi katonai rendszerek és a nem megfelelő kormányzás:* 1966-tól 1999-ig Nigéria olyan katonai vezetők irányítása alatt állt, akik kevés gyakorlattal rendelkeztek az ország kormányzása terén, nem voltak képesek megfelelő gazdasági ösztönzők kialakítására. A kormányzat általában idegenkedett az egyéni tőkés gazdálkodástól, sőt néha ellenségesen viszonyult hozzá. Az egyes ágazatok, iparágak fejlesztése esetleges és lassú volt. Nigéria a mezőgazdasági termékek nettó exportőréből nettó importőrré vált.
- b) *Irreális célkitűzések és kapzsiság:* A gazdálkodók a szegényes mezőgazdasági oktatás, gyér üzleti ismereteik, továbbá a mohóságuk miatt túlzott várakozásokat tápláltak. Pedig meg kell érteniük, hogy a farmgazdálkodás csak a piaci realitásoknak, illetve a társadalmi adottságoknak megfelelő ütemben fejleszhető. El kell fogadniuk, hogy a mezőgazdaság hosszú távon jövedelmező vállalkozás, amelynek megfelelő idő kell ahhoz, hogy beérjen.
- c) *Infrastrukturális hiányosságok:* A farmgazdaságok számára alapvető fontosságúak az utak, a villamos energia, az öntözővíz. Sok nigériai farmer vállalkozása jut csődbe amiatt, hogy egyébként olcsón megszerezhető földterületekért versenyeznek egymással, amelyeken a szükséges infrastruktúra nem áll rendelkezésre, így a termelés gazdasági szempontból életképtelenné bizonyul. Pedig a minden lényeges szempontot figyelembe vevő integrált térgazdasági szemlélet elengedhetetlen a mezőgazdasági projektek sikeréhez.
- d) *A képzett munkaerő-állomány hiánya:* Bár Nigériában igen magas a munkanélküliség, így elvben jelentős munkaerő-kapacitás áll rendelkezésre, a kisvállalkozások vezetésében, illetve a speciális mezőgazdasági feladatokban jártas munkaerő hiánya szintén jelentős mértékben hozzájárul a mezőgazdasági vállalkozások kudarcához. Nigériában a mezőgazdasági munkát a legalacsonyabb szintű tevékenységnek tekintik, így e szakterület nem igazán népszerű sem az intézményes tanulmányok végzése, sem személyes hobbi szempontjából.
- e) *Nagygazdaságok irányítása, illetve a méretgazdaságosság kihasználása:* Némelyik mezőgazdasági terményt, például a lakosság által nagy mennyiségben fogyasztott rizst és búzát csak nagyméretű gazdaságok keretei közt lehetne versenyképesen termelni. Mindez ismét visszautal az üzleti lehetőségek, a megfelelő struktúrák és az adott terményt vagy állati terméket befolyásoló változó paraméterek alapos felmérésének és értékelésének szükségességére. (Természetesen az erősen élőmunka-igényes ágazatokban akár kisebb méretű gazdaságok is versenyképesek lehetnek.

- f) *Nehézkes a pénzügyi eszközökhöz való hozzájutás:* A mezőgazdaság fejlesztésének egyik legnagyobb akadálya Nigériában ma a tőkéhez való nehézkes hozzájutás. A nigériai bankok nem szívesen finanszíroznak hosszú távú projekteket, amikor viszont mégis megteszik, általában túl magas kamatláb mellett nyújtának hitelt (Oruruo 2014).

Oruruo véleménye nagyjában-egészében helytálló, hiszen mind a hat említett ok hatással volt, illetve van a kialakult helyzetre. Ezek az okok azonban korántsem egyforma erővel hatottak, illetve hatnak. *Az 1999 előtti katonai rendszerek* nem megfelelő gazdaságpolitikája például ma már aligha releváns, hiszen 16 éve az országot civil elnök kormányzata vezeti. (Ennyi erővel akár az 1960 előtti brit igazgatást is hibáztathatnák, mint ahogy más afrikai országokban is a *mai* gazdasági problémák okaként nem ritkán a 40–60 évvel ezelőtt megszűnt gyarmati uralom hibáit/bűneit emlegetik fel.) *A célkitűzések irrealitása, illetve a túlzott anyagi motiváció* tényezője nem nigériai sajátosság – a világ legtöbb országára jellemző, hogy a vállalkozók befektetéseik mielőbbi megtérülésére törekednek. Nigéria farmereinek esetében sokkal inkább arról van szó, hogy alapvető megélhetési gondokkal küszködnek, s az egyik napról a másikra való élés lehetetlenné teszi a hosszabb távon történő gondolkodást, tervezést. *Az infrastrukturális hiányosságok* az előbbieknél sokkal erősebben hatnak, és ezen valóban csak hosszabb távon lehet érdemben változtatni. *A képzett munkaerő hiánya* talán rövidebb időtávon orvosolható. A mezőgazdasági szakképzést ráadásul nemzetközi – például kínai – projektek is segítik, így remélhető, hogy a helyzet akár 5–10 év távlatában érezhetően javulni fog. *A méretgazdaságosságból eredő előnyök kihasználatlanságán* elsősorban a termelési integráció helyi változatainak kialakítása segíthet, hiszen Nigériában belátható időn belül a kisbirtokok dominanciája aligha változik. Az eddig kialakult néhány, illetve a jövőben létrejövő további mezőgazdasági nagyvállalatok viszont kialakíthatják a kistermelők hálózatára épülő termeltetési, feldolgozó, beszállítói stb. alapon működő termelési rendszereket. *A hitelekhez, a tőkéhez való nehézkes hozzájutás szintén* valóban súlyos gond, de nem nigériai sajátosság. Nigériában a 2000-es évtizedben banki reformfolyamat ment végbe, ennek következtében a bankok száma csökkent, de a talpon maradt kéttucatnyi pénzügyintézet többsége nemzetközi színvonalon működik. Nem elsősorban banki vagy technikai okok állhatnak tehát a jelenség mögött, hanem inkább más tényezők: pl. a bankok üzletpolitikája vagy a farmerek alacsonynak tartott hitelképessége. Ez valóban ördögi körnek látszik, de ebből kormányzati szándék és támogató intézkedések révén ki lehet törni.

Az elsődleges mezőgazdasági árucikkek, valamint az olaj várhatóan továbbra is megőrzi fontos helyét a nigériai gazdaságban, hiszen a gazdasági növekedés az eddigiekben nem a gazdasági szerkezetváltásból táplálkozott. A jövőben azonban éppen ez utóbbira lesz szükség. A 4. és 5. táblázatban a FAO 2014. évi statisztikai évkönyve alapján a legfontosabb mezőgazdasági termények és termékek 2009–2011. évi termelési adatai szerepelnek (újabb adatok egyelőre nem állnak rendelkezésre).

4. táblázat: A nigériai növénytermesztés néhány adata

	2010 (ezer t)	2011 (ezer t)	2011 (ezer ha)
Rizs	4 472,5	4 567,3	2 579,5
Szemes termények	20 073,8	17 433,4	13 948,6
Hüvelyesek	3 424,2	1 916,8	3 320,0
Olajnövények	3 036,5	2 776,0	7 588,0
Gyökér- és gumós termények	84 052,3	97 184,7	8 441,4
Zöldségek	11 830,2	11 439,6	1 869,4
Gyümölcsök	10 762,9	10 790,0	1 839,0
Rostnövények	221,2	101,4	260,6

Forrás: FAO Statistical Yearbook 2014

5. táblázat: Állati eredetű termékek előállításának Nigériában (ezer t)

	2009	2010	2011
Tej	472	496	600,0
Tojás	613	623	636,0
Baromfi	256	256	285,0
Sertéshús	226	226	239,4
Marha- és bivalyhús	298	304	357,5
Juh- és kecskehús	433	440	463,7
Hal	n. a.	617	635,5

Forrás: FAO Statistical Yearbook 2012 és 2014

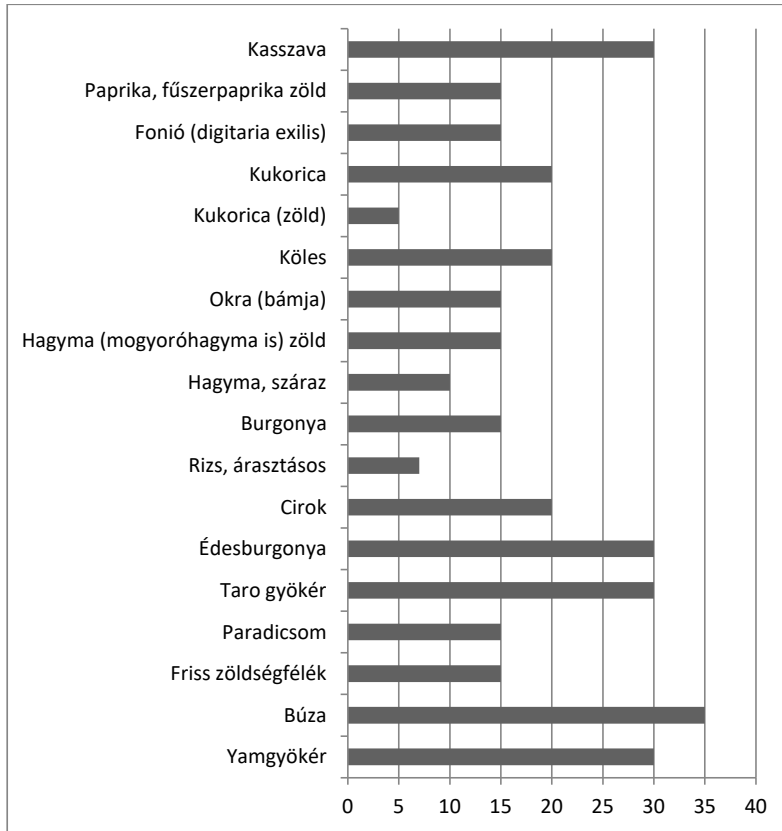
Zsarnóczai és szerzőtársai (2011) szerint a hagyományos kisbirtokos gazdálkodók versenyképessége rendkívül gyenge, és ha nem alakítanak ki együttműködést, munkamegosztást egymás között, úgy jelentős részük idővel föld nélkül maradhat és bémunkássá

válhat. A kereskedelem átalakítása szintén nagyon fontos folyamat, mert ez az ágazat ugyan szerény, de stabilnak ígérkező jövedelmet biztosít. Ugyanakkor számolni kell a rendkívül erős korrupcióval is, amelynek következtében még a termelési tényezőkhöz való hozzájutásban is egyenlőtlenségek jellemzők. A kormányzat által támogatott vagy általa működtetett bankok például olcsó hiteleket nyújtanak olyan földtulajdonosoknak is, akik nem rendelkeznek komolyabb üzleti tervekkel. Éppen ezért jelentős lépésekre lenne szükség a kapcsolódó társadalmi-gazdasági folyamatok átláthatóságának megteremtéséért. Általában hiányoznak a vidéki területek fejlesztésére irányuló koherens, hosszú távú tervek is. Ennek oka nem a kormányzati hozzáértés vagy érdeklődés hiánya, hanem inkább az, hogy a politikai elit nemigen kíván foglalkozni az egyenlőtlenségek felszámolásával, illetve a fejlődés sokkal stabilabb alternatíváival. A mezőgazdasági termelés alacsony szintje miatt sok hulladék, selejt keletkezik. Jelentős „hézag” alakult ki a mezőgazdasági termelés és fogyasztás adatai között. Ha a gazdálkodók nem képesek értékesíteni terményeiket, termékeiket a termelés helyszínén, úgy jelentős veszteségek keletkeznek a különféle termények esetében, amint azt az 5. ábra szemlélteti a következő oldalon. Mindez a farmerek jövedelmében, valamint a kínálat-kereslet egyensúlyának ingadozásában is megjelenik (Zsarnóczai és mtsai 2011).

A mezőgazdaság tehát jelentős modernizációt igényelne. A nigériai vezetés az utóbbi években felismerte ennek szükségességét, és igyekszik ösztönözni az olaj- és földgázszektor által dominált gazdaság más ágazatainak fejlődését. Ennek keretében elsősorban az ország hiányos infrastrukturális ellátottságát, valamint a mezőgazdasági ágazat teljesítőképességét kívánják javítani, korszerűsíteni. Az utóbbiak közé tartozik az ország tömegtermények szerinti régiókra osztása, értékláncmodell kialakítása, ami a feldolgozóiparral való szorosabb kapcsolódás lehetőségét is megteremti (African Economic Outlook 2013).

Mindezzel, különösen a gazdasági diverzifikáció megvalósításával összefüggésben azonban kellő körültekintés és a helyi viszonyok alapos ismerete szükséges. Figyelemmel kell lenni arra is, hogy Nigéria több mint 200 nemzetiség (törzs) hazája, valamint, hogy a lakosság döntő része két fő vallási közösséghez tartozik (keresztény és muzulmán). Az éghajlati változások, a szárazság sújtotta területek déli irányú „terjeszkedése”, a vízkészletek szűkösebbé válása az ország északi területein számottevő belső migrációt idézett elő. Az egyre szárazabbá váló északi országrész lakossága (közülük is elsősorban a mezőgazdasági termelésből élők) fokozatosan déli irányba kezdtek vándorolni, ahol kedvezőbb mezőgazdasági termelési körülményeket reméltek.

5. ábra: Veszteségek a különböző termények esetében Nigériában
(a termelés %-ában, 2006–2009 átlagában)

Forrás: Zsarnóczai és mtsai (2011:94)

Ilyen térséggé vált az utóbbi években – többek között – az ország középső részén lévő Plateau szövetségi állam, amely ráadásul az ország legkedvezőbb mezőgazdasági adottságú területe, és ahol a korábban keresztény többségű településekre fokozatosan egyre több, északról érkező muzulmán farmer települt, és ez gyakran vezetett erőszakos konfliktusokhoz.

A mezőgazdasági termelés fejlesztése célzott beavatkozásokat és reformokat tesz szükségessé, ideértve a műszaki innovációt, a termelékenység növelését, az infrastruktúra fejlesztését az egyes termelési övezetekben, a gazdálkodás árutermelő jellegének erősítését, a termelési inputok ellátási és elosztási rendszereinek megújítását.

A mezőgazdasági termelés növelését célzó beavatkozások közé sorolható a művelésbe vont területek növelése, a minőségi vetőmagok és műtrágyák használata, a termelés gépesítése és az értékláncszemlélet meghonosítása. Ezt kell kiegészíteniük az infra-

strukturális fejlesztéseknek; különösen a közúti szállítás, energiaellátás, öntözés, tárolás és feldolgozás feltételeit kell javítani. Mindezekon túl szükség van a magánszektorban működők, illetve a farmerszervezetek közötti partnerségi együttműködés kialakítására, valamint a kis- és középméretű mezőgazdasági vállalkozások számára olcsóbb és hosszabb távú finanszírozás megteremtésére is. Ezek az intézkedések a kormányzat 2012-ben kiadott útitervében (Agricultural Transformation Agenda) szerepelnek. 2012 novemberében, az útitervet jegyző akkori mezőgazdasági miniszter, Akinwumi Adesina (jelenleg az Afrikai Fejlesztési Bank elnöke) úgy fogalmazott, hogy a mezőgazdaság fejlesztésével Nigériának „mezőgazdaságilag iparosított” országgá kell válnia. Az útiterv külön kitért a nagy volumenű élelmiszerimport negatív következményeire is, amelyek az alábbiakban foglalhatók össze:

- Nigéria élelmiszerimportja fenntarthatatlan ütemben, évi 11%-kal növekszik.
- A világpiacról beszerzett drága élelmiszerek importja gerjeszti a belső inflációt.
- A nagy volumenű import erős nyomás alatt tartja a nemzeti valutát, a nairát, és kárt okoz a nemzetgazdaságnak.
- Nigéria olyan árucikkeket is importál, amelyeket maga is nagy mennyiségben lenne képes előállítani.
- Az import miatt a nigériai farmerek jövedelemtől esnek el, és növekszik körükben a munkanélküliség.
- Az importfüggőség ezért nem fogadható el és fenn sem tartható – pénzügyi, gazdasági és politikai szempontból egyaránt (Adesina 2012).

Nigéria korábban a legtöbb mezőgazdasági terményből önellátó volt, csupán a gazdaságfejlesztési politika ma már egyértelműen fenntarthatatlan iránya, illetve a népesség gyors növekedése miatt vált szükségessé a nagy mennyiségű élelmiszerimport. Az országnak minden adottsága meglenne arra, hogy az élelmiszerimport csupán a választék bővítését szolgálja, ne pedig a lakosság alapvető szükségleteinek kielégítését biztosítsa.

A 2012–2015-re szóló mezőgazdasági átalakulási útiterv azt irányozta elő, hogy a mezőgazdaság és az élelmezésbiztonság a nigériai gazdaság hét „motorjának” egyikévé lép elő. (E hét erő a mezőgazdaság, a vízkészletek, a szilárd ásványi anyagok, a feldolgozóipar, a kőolaj és földgáz, a kereskedelem, valamint a kultúra-idegenforgalom.) Az agrárágazat fő feladata, hogy biztosítsa az ország élelmiszer- és takarmányszükségleteinek kielégítését, valamint segítse elő:

- a társadalmi jólétet magasabb export, illetve importhelyettesítés révén,
- értéktöbblet-növelő kapacitása révén az iparosítást, illetve a munkahelyteremtést,
- a mezőgazdasági erőforrások hatékony kiaknázását és hasznosítását,
- a megfelelő és hatékony technológiák fejlesztését és terjesztését azok gyors adaptációja érdekében.

Az útiterv a következő új politikai, intézményi és finanszírozási intézkedéseket határozza meg az ágazat növekedésének meggyorsítására:

1. a vetőmagok és a műtrágya disztribúciós rendszerének átalakítása,
2. marketingreformok a piaci szerkezet javítására,
3. a mezőgazdaság innovatív finanszírozása,
4. új befektetési keretfeltételek a mezőgazdaságban (Adesina 2012).

Egyelőre még korai lenne mérleget vonni arról, hogy tételesen mi valósult meg a 2015 végéig szóló útitervből, de számos lépés, intézkedés történt például az említett területeken.

Külföldi érdekérvényesítés a térségben – a kínai példa

A magyar külgazdasági ambíciók szempontjából is érdekes lehet a nigériai piacon jelen lévő és ott intenzíven és eddig igen sikeresen terjeszkedő Európán kívüli országok, mindenekelőtt Kína afrikai tevékenységének megismerése. Gubak és Samuel (2015) kritikusan fogalmazzák az – Afrika más országaihoz hasonlóan – Nigériában is erősödő kínai szerepvállalással kapcsolatosan. Elismerik pozitív hatásait, ugyanakkor utalnak az árnyoldalaira is. Azt egyértelműen jótékonynak tekintik, hogy Kína nemcsak a szénhidrogének iránt érdeklődik, de számos mezőgazdasági termény importjában is világszínvonalra emelkedett. Kína részéről élénk a kereslet a mezőgazdasági feldolgozóipar és a takarmány-előállítás iránt, és ez lendületet ad a kukoricaágazat erősödésének. Hasonló zajlott le a gyapottermesztés terén; ma már a Nyugat-Afrikából Kínába irányuló gyapotszállítmányok 10%-a Nigériából származik. De a közlekedési, távközlési és kommunális infrastruktúrák létesítése révén is kedvező hatással van a vidéki agrártérségekre a kínai gazdasági jelenlét. Nigéria számos módon és területen kész és képes együttműködni Kínával, ami javítja mezőgazdaságának termelékenységét. A kínai befektetők és más partnerek (köztük fejlesztési avagy segélyprogramok) szinte hiánypótló szerepet töltenek be, mivel hiányoznak a nigériai „donorok” az ágazatból. A kínai kapcsolat Nigéria számára negatív vonásai közül a szerzők nemcsak azt említik meg, hogy a környezet-

védelmi szempontból is sokszor nem feddhetetlen kínai beruházások kevéssé biztosítanak munkát a helyi lakosságnak, s ha igen, a munkavállalói jogok is sokszor csorbát szenvednek, de más tényezőket is nevesítenek. Ilyen például a kétoldalú áruforgalom szerkezetében megmutatkozó aránytalanság. Míg Kína döntően csak feldolgozatlan vagy a feldolgozottság alacsony fokán álló nyersanyagokat vásárol Nigériától, addig az oda érkező kínai áru döntően késztermék. A vámtarifák sem kedveznek Nigériában: míg a kínai technológia kedvező feltételekkel érkezhethet be, addig a nigériai áruk útját Kínában magas vámok és más akadályok nehezítik. A Kínába irányuló nigériai exportban még mindig az olaj a domináns tétel, és ez nem segíti a mezőgazdaság fejlődését. A kétoldalú kereskedelmi kapcsolat feltételei tehát egyenlőtlenek, az előnyök nagy részét Kína fölözi le (Gubak–Samuel 2015).

Aliyu arra hívja fel a figyelmet, hogy Kína előszeretettel telepíti saját munkaerőfeleslegét Afrikába, továbbá megemlíti, hogy nagyon sok, többnyire túlzó számadat kering világszerte arról, hogy gazdasági expanziós stratégiájának keretében Kína ténylegesen milyen nagyságrendű földterületet szerzett meg Afrikában. Bár, az írás szerint, 3 millió ha-t is elérő számadatok roppennek fel, a szerző szerint ezek találgatások, és bizonyíthatóan alig 50 ezer ha terület került kínai tulajdonba az egész afrikai kontinensen. Kína – rövid távon legalábbis – aligha törekszik arra, hogy Afrika legyen első számú élelmiszer-ellátója, hiszen a Kínába irányuló mezőgazdasági importnak mindössze 4%-a származik Afrikából (Aliyu 2012). Ezt támasztja alá Uzsák (2010) tanulmánya is, aki szerint az egyes afrikai országok Kínába irányuló exportjának összetétele igen egyoldalú – a Nigériából, Angolából, Szudánból és Kongóból érkező kínai import 90–100%-ban kőolaj.

Mészáros (2010) szerint Kína terjeszkedését számos afrikai vezető a gazdasági haszon mellett politikai szempontból is üdvöztetőnek találja, hiszen Peking a nyugati országokkal – elsősorban az Egyesült Államokkal – ellentétben nem köti politikai és emberi jogi feltételekhez gazdasági-kereskedelmi kapcsolatainak fejlesztését. E jelenséget általában – az ún. washingtoni konszenzus mintájára – „*pekingi konszenzusként*” emlegetik, amely egyben a kínai fejlődési modell terjesztését is magában foglalja.

A magyar–nigériai kapcsolatok létrejötte; együttműködés a rendszerváltozás előtt

Nigéria 1960. október 1-jén kikiáltott függetlenségét Magyarország az elsők között, 1960. október 14-én ismerte el, majd a kétoldalú diplomáciai kapcsolatok felvételére 1964. április 4-én került sor. Ugyanebben az évben nyílt meg a magyar nagykövetség

Lagosban, az akkori fővárosban. (Nigéria ugyanakkor csak a rendszerváltozás után, 1993-ban nyitott nagykövetséget Budapesten.)

A kapcsolatfelvételt követően számos területen születtek az együttműködés kereteit biztosító kétoldalú egyezmények, például a kulturális-tudományos együttműködésről (1973), a légügyi kapcsolatokról (1977), illetve a kereskedelmi kapcsolatokról (1982). Nigériában – más afrikai országokhoz hasonlóan – a műszaki-tudományos együttműködés (MTE) keretében számos fejlesztési projekt valósult meg magyar szakmai és anyagi segítségnyújtással, elsősorban a mezőgazdaságban, illetve a vízgazdálkodásban.

Nigéria ugyanakkor mindvégig – az akkori szóhasználattal – „tőkés orientációjú” ország maradt, az együttműködést nem a szovjet érdekszféra afrikai expanzióját célzó „testvéri segítségnyújtás” (azaz politikai célokból ingyenesen folyósított segélyek), hanem már akkor is elsősorban a devizabevételek növelése motiválta. A műszaki-tudományos együttműködés projektjeinek bizonyos költségelemeit a nigériai fél finanszírozta, a magyar vállalatok pedig üzleti alapon végeztek fejlesztési, illetve tervezési és kivitelezési feladatokat. A tőkés orientáció ugyanakkor nem kedvezett a kétoldalú áruforgalom fejlődésének, Nigéria akkor jellemző exporttermékeit (főleg mezőgazdasági cikkeket) Magyarország általában más forrásokból szerezte be, hasonlóképpen – például – a magyar gépipari exporttermékeket is inkább csak egyedi esetekben (pl. magyar kivitelezésű projektekhez kapcsolva) lehetett értékesíteni.

Az 1960-as évek elejétől egészen a rendszerváltozásig mind a fejlődő országokkal folytatott műszaki és tudományos együttműködést, mind az üzleti alapú műszaki-technológiai tervezési és kivitelezési munkákat jellemzően egy állami vállalat, a TESCO Nemzetközi Műszaki-Tudományos Együttműködési Iroda irányította, illetve szervezte. (Ennek a vállalatnak, illetve mai jogutódjának nincs köze a brit alapítású, Magyarországon 1995 óta szintén jelen lévő multinacionális kereskedelmi céghez.)

A TESCO a konkrét szakfeladatokat más vállalatokkal megosztva vagy azoknak átadva, közösen valósította meg. Az utóbbiak közül a legfontosabb, többségében az 1970-es években és az 1980-as évtized első felében Nigériában megvalósított projekteket a 6. táblázat tartalmazza (lásd a következő oldal).

A TESCO szervezésében 1970 és 1990 között mintegy 6000 magasan képzett magyar szakember dolgozott 50 fejlődő országban, egészségügyi, műszaki, mezőgazdasági, oktatási és egyéb szakmában, közülük 177-en Nigériában. A kétoldalú műszaki-tudományos együttműködés keretében ugyanezen idő alatt 35 afrikai ország közel 3000 állampolgára érkezett Magyarországra (diákok, illetve szakmunkások, továbbképzési céllal), közülük 96 volt nigériai.

A műszaki-tudományos együttműködés, valamint a Nigéria-szerte megvalósított tervezői és kivitelezői projektek nyomán felépült létesítmények megalapozták Magyarországon jó hírnevét a helyi szakmai és üzleti körökben.

6. táblázat: A TESCO és partnervállalatai által a rendszerváltozás előtt Nigériában megvalósított fontosabb projektek

Projekt megnevezése	Magyar partnervállalat	Megrendelő	Település
Makurdi város általános fejlesztési terve	KÖZTI	Benue Állam	Makurdi
Calabar általános fejlesztési terve	KÖZTI	F.R. Nigeria	Calabar
Két stadion Benue államban	KÖZTI	Benue Állam	különböző helyszínek
A WRECA cég székházának tervezése	KÖZTI	WRECA Kano	Chawawa
Kano Állam hét városa belvárosi részének tervezése	KÖZTI	Kano Állam	Kano
A 250 ágyas kanói poliklinika tervezése	KÖZTI	Kano Állam	Kano
A 45 ezer férőhelyes „Olympic” stadion tervezése Kanóban	KÖZTI	Kano Állam	Kano
A kanói szövetkezeti bank központi székházának és hét fiókirodájának tervezése	KÖZTI	Kano Állam	Kano
A bauchi alacsony bérleti díjú lakónegyed közműtervezése	KÖZTI	Bauchi Állam	Bauchi
Részvétel az új szövetségi főváros (Abuja) építészeti és statikai terveinek kidolgozásában	KÖZTI	F.C.D.A.	Abuja
A kanói Jumaa mecset tervezése	KÖZTI	Kano állam	Kano
A kanói Állami Műszaki Egyetem tervezése	KÖZTI	Kanoi Egyetem	Kano
A kanói állami vágóhid építésének műszaki felügyelete	KOMPLEX	Kano Állam	Kano
Acélöntödei modellüzem tervezése	UVATERV	UNIDO	Ibadan
Üveg-, illetve téglagyár tervezése	SZIKKTI	Kano Állam	Kano
A kubani gát és víztározó tervezése	MÉLYÉPTERV	A.B.U. Zaria	Kubani
A zariai vízmű tervezése	MÉLYÉPTERV	A.B.U. Zaria	Zaria
A Niger folyó kotrásának műszaki felügyelete	OVIBER	F.R. Nigeria	több helyszínen
Műszaki segítségnyújtás vízellátás-menedzsment területén	VIZITERV	WRECA Kano	Kano
Abuja város térképészeti munkálatai	KARTOGRAFIA-BGTV (By N. M. C.)	FCDA Abuja	Abuja
Lagos város térképészeti munkálatai	KARTOGRAFIA-BGTV (N. M. C.)	Lagos Állam	Lagos
Földmérési feladatok	KÖZTI	Hadeja Jamare Folyóvízügyi Hatóság	Hadeja-Jamare
A Mlammaduri–Ngru országútra vonatkozó tanulmány elkészítése	UVATERV	Kano Állam	több helyszínen

Az együttműködés fontosabb területei 1990 után és napjainkban

A rendszerváltozást követő kormányok külpolitikai és külgazdasági prioritásai nem kedveztek az afrikai kapcsolatok fejlesztésének. A magyar gazdaság szereplőinek a rendszerváltozást követően jelentősen átalakult köre – néhány kivételtől eltekintve – kormányzati támogatás nélkül, önerőből vagy nem volt képes, vagy túl kockázatosnak tartotta kialakítani, fenntartani jelenlétét Afrikában. Ennek megfelelően Nigéria az 1990-es évektől kezdődően háttérbe szorult, gazdasági-kereskedelmi kapcsolataink gerincét hosszú éveken keresztül alig tucatnyi vállalat jelenléte testesíti meg.

A műszaki-tudományos együttműködés már az 1980-as évek közepén megtorpant, a magyar költségvetés egyre kevésbé (majd 1990-től egyáltalán nem) volt képes támogatást biztosítani. A kormányzat elsősorban az európai, illetve néhány Európán kívüli relációval (USA, Japán és más kelet-ázsiai országok) igyekezett a műszaki-tudományos kapcsolatokat erősíteni, így az afrikai relációkra kevesebb figyelmet tudott fordítani.

Állami támogatás hiányában a magyar üzleti körök nehezen boldogultak a nigériai piacon, jóllehet Nigéria Magyarország számára gazdasági fontosság szempontjából a második-harmadik helyen áll az afrikai országok sorában. A kétoldalú áruforgalom magyar szempontból erősen pozitív, ám nagyságrendje viszonylag szerény, 100 és 200 millió USD között változik. Az áruforgalom nagy része mindössze néhány vállalat exportjának köszönhető. Példaként említhetők a Nokia korábban Komáromban működő gyárából származó mobiltelefonjai, amelyek az export egyik legjelentősebb tételének számítottak, majd a gyár bezárását követően a kétoldalú forgalom visszaesett.

Nehezíti a kapcsolatépítést, hogy a Nigériában korábban tapasztalatot szerzett szakembereinek csak igen kicsi részre maradt meg a területen, a fiatalabb korosztályba tartozó üzletemberek nem ismerik a helyi társadalmi és üzleti szokásokat, és több sikertelen próbálkozás, valamint a médiában is gyakran megjelenő, nigériai állampolgároknak tulajdonított internetes pénzügyi csalások képesek összességében elbizonytalanítani azokat is, akik pedig nyitottak lennének üzleti kapcsolataik fejlesztésére.

A nigériai politikai és üzleti körök részéről is általában passzivitás tapasztalható. Bár 1995-ben megalakult a Nigériai–Magyar Kereskedelmi Kamara, tömörítve a magyar kapcsolatok fejlesztésében érdekelt nigériai cégeket, a kezdeményezés mára gyakorlatilag elhalt. EU-tagságunk ténye sem hozott átütő változást, sőt a 2007. évi schengeni csatlakozásunkkal egyidejűleg megnövekvő migrációs nyomás, illetve Nigériában a közbiztonság romlása, a terrorizmus elharapódzása (Boko Haram) miatt az üzleti kapcsolatok erősítésének esélyei tovább romlanak (Adewumi 2001).

Nigériában hosszú ideig, sőt jelenleg is csupán tucatnyi magyar cég érdekelt. A fő területek a mezőgazdasági termékek és technológiák (pl. malomipar) exportja, villamos távvezetékek létesítése és különféle villamos berendezések (főleg transzformátorok) szállítása. A helyi üzleti kultúra alapvetően különbözik az Európában megszokottól. Jellemző a kiszámíthatatlanság, és nagyobb fokú a korrupció, sőt a piaci viszonyokat gyakran egyszerűen felülírják a jórészt személyi kapcsolatokon alapuló mechanizmusok. A formális (állami, kormányzati), illetve az informális (vallási, törzsi) elit befolyása, jóindulata avagy érdektelensége meghatározó befolyással lehet egy üzlet sikerére. A banki szféra, a pénzügyi-intézményi infrastruktúra az utóbbi évtizedben számottevően javult ugyan és megbízhatóbbá vált, de a partnerek fizetőképessége vagy teljesítési hajlandósága ma is gyenge, sőt elmondható, hogy a nigériai kis- és középvállalatok egy része gyakran a legelemibb üzleti etikai szabályokat sem tartja be. Magyar kis- és középvállalatok ennek ellenére is próbálkoznak üzletkötéssel, de piacismeretük, tőkeerejük és főleg kockázatviselő képességük többnyire nem bizonyul elegendőnek. Az utóbbi évek kétoldalú külkereskedelmi forgalmának adatai a 7. táblázatban (a következő oldalon) szerepelnek.

Kétoldalú gazdasági kapcsolataink alakulásában nem kerülhető meg a Nigériában működő diplomáciai, konzuli és kereskedelmi képviselleteink jelenlétének kérdése sem. Amint arra korábban utaltunk, magyar nagykövetség 1964-től kezdődően működött Lagosban, a korábbi fővárosban, amely 2000-ben települt át Abujába, a mai fővárosba. E nagykövetség illetékességébe tartozott nemcsak a Nigériával, hanem szinte a teljes nyugat-afrikai térséggel, mintegy kéttucatnyi országgal folyó kapcsolatok építése. 2010-ben ezt a korábban minimális létszámmal működő nagykövetséget is bezárták, így a gazdasági (és más vonatkozású) magyar érdekek képviselését évekig utazó nagykövet, más állomáshelyről átutazó konzul, illetve a térségben működő tiszteletbeli konzulok látták el. Az utóbbiak közül külön említést érdemel Déri Endre kadunai tiszteletbeli konzul, aki annak az 1988-ban alapított ITCC (International Trading, Technical and Commercial Consultants Ltd.) magyar–nigériai vegyes vállalatnak a tulajdonosa, amely azóta számos vidéki fejlesztési projektben vett részt. A cégcsoport tevékenységi körébe tartozik elektromos hálózatok építése, olaj- és gázipari gépek és berendezések gyártása, valamint finomítók karbantartása és felújítása. Az ITCC-hez fűződik – többek között – az utóbbi évtized egyik legnagyobb sikeres magyar üzleti vállalkozásának tető alá hozása is, a korábban egységes Nigériai Állami Olajipari Vállalat (Nigerian National Petroleum Corporation – NNPC) kadunai olajfinomítójának 2008. évben történt átfogó felújítása, amelyben a nagykanizsai székhelyű DKG-East Olaj- és Gázipari Berendezéseket Gyártó Rt. is részt vett.

7. táblázat: A magyar–nigériai kereskedelmi forgalom alakulása 2012–2015 között
(határparitásos értékek, millió USD-ban)

	Import	Export	Áruforgalom	Külkereskedelmi egyenleg
2012	0,032	123,61	123,642	123,578
2013	1,672	163,022	164,694	161,350
2014	0,111	114,292	114,403	114,181
2015	0,021	43,258	43,279	43,237

Forrás: saját szerkesztés a KSH adatai alapján

Az együttműködés ígéretes területei és a déli nyitás politikája

Az utóbbi időben meghirdetett *déli nyitás politikája*, diplomáciai és kereskedelmi képviselőknek a szubszaharai térségben – köztük Nigériában is – ennek nyomán történő megnyitása, illetve újranyitása ugyanakkor egyértelműen jelzi az elmozdulás szándékát. Az abujai nagykövetséget 2013-ban újranyitották, 2015-ben Lagosban magyar kereskedőház nyílt, és említést érdemel az is, hogy Ghánában is magyar nagykövetség nyílt, amely – több környező ország vonatkozásában is – tehermentesíti az abujai missziót.

A déli nyitás stratégiájának célja a magyar exportpiacok diverzifikálása, a hagyományos piacok mellett újak keresése. Magyarország hagyományos külpiaca az EU, amelynek részaránya az utóbbi időszakban még növekedett is a teljes exporton belül. Ez önmagában nem baj, ám célszerű „több lábon állni”, és az Európán kívüli export részarányát egyharmadra növelni úgy, hogy az uniós kereskedelmünk értéke nem csökken.

Bár a déli nyitás és a vele együtt járó új, nyitottabb Afrika-politika kedvező hatásai egyelőre nem láthatók a kereskedelmi forgalom számaiban, remélhetjük, hogy a magyar–nigériai kapcsolatok új lendületet kapnak. Ezt azonban több tényező nehezíti. Komoly bizonytalanságot okozott, hogy a 2015 márciusában elnökké választott Buhari csak 2015 végén nevezte ki kormányának tagjait. Hasonlóképpen a világgazdasági folyamatok, mindenekelőtt Nigéria legfontosabb exportcikkének, a kőolajnak a jelentős áresése hosszabb ideje és igen kedvezőtlen hatással van Nigéria gazdaságára, illetve költségvetési egyensúlyára.

A magyar gazdasági jelenlét magyar technológiák eladásával lenne erősíthető, elsősorban az olajipar, az energetika, a mezőgazdaság, a vízgazdálkodás, a hulladékfeldolgozás, az egészségügy, a védelmi ipar és a műszaki-tudományos együttműködés terén.

Zsarnóczai és szerzőtársai (2014) rámutattak arra, hogy a fenntartható beruházások körében a víz-, a szél- és a napenergia hasznosítása kínálhat jó alkalmat a technológiai és a technikai fejlesztési lehetőségek bővítésére.

A kétoldalú kapcsolatoknak ma ismét jelentős eleme a tudás- és technológiaexport. A két ország 2014 júliusában oktatási tárcaközi együttműködési egyezményt írt alá, amely új és a korábbiaknál stabilabb jogi-intézményi keretet ad az utóbbi években örvendatosan növekvő számban érkező nigériai diákok itteni tanulmányai számára. Ma már ugyanis több mint 900 nigériai hallgató tanul magyar egyetemeken különböző karain, elsősorban Budapesten (BCE, BME) és Debrecenben. A Debreceni Egyetem Egészségügyi Karán kb. 300 nigériai orvostanhallgatót képeznek jelenleg. Tandíjfizetésük és létfenntartásuk költségei számottevő bevételt jelentenek az érintett intézmények, illetve a magyar gazdaság számára. A Szent István Egyetemen FAO-ösztöndíjas képzés keretében több éve fogadnak afrikai, köztük nigériai hallgatókat vidékfejlesztési agrármérnök szakon. Mindemellert említést érdemel, hogy a magyar kormány a Stipendium Hungaricum ösztöndíjprogram keretében – politikai gesztusként – évi 50 hallgató fogadását ajánlotta fel Nigériának.

Hosszabb távon fejlődhet az idegenforgalmi együttműködés is. Nigéria nem kiemelt idegenforgalmi célország Afrikában. A természeti adottságok, érdekes, vonzó célpontok megvannak ugyan, de hiányos az infrastruktúra, így az ország nincs felkészülve nagyobb létszámú turista fogadására. A korábbi stabil olajjövedelmek miatt a nigériai kormányzat sem igazán szorgalmazta ennek fejlesztését. A világgazdasági helyzet változásával azonban elképzelhető, hogy Nigéria ezen a téren is nyitottabbá válik, így hosszabb távon az ország érdekes lehet akár magyar idegenforgalmi befektetők vagy turisták számára is.

Következtetések

A legutóbbi néhány évben pozitív irányú elmozdulás érzékelhető Magyarország Afrika-politikájában. A déli nyitás egyik első konkrét intézkedése volt a korábban rendkívül hézagos diplomáciai és kereskedelmi képviselői rendszer számottevő bővítése a szubszaharai afrikai térségben (és Dél-Amerikában). Fontos eleme a déli nyitásnak az afrikai országokkal folyó együttműködés jogi-intézményi kereteinek modernizálása és bővítése; e tekintetben Nigériával is több kormányközi megállapodás született, illetve van előkészületben. A nigériai nemzetgazdaságnak növekedési potenciálra van szüksége, hogy csökkenjen a szegénység, képes legyen finanszírozni az importot, és munkahelyeket teremtsen, amelyek felszívhatják a növekvő számú munkanélkülit.

A társadalmi fejlődés elősegítése szintén nagyon fontos Afrika legnépesebb országában, amelyben ráadásul a különböző etnikai és vallási közösségek kiegyensúlyozott és békés együttélése igencsak törekennyé vált az utóbbi években.

Egy másik lényeges szempont, amely miatt Muhammadu Buhari elnök kormányzatának a munkahelyteremtést – különösen vidéken – prioritásként kell kezelnie, az, hogy a foglalkoztatási és ezzel párhuzamosan a jövedelmi helyzet javulása jótékony hatással lehet a társadalmi feszültségek enyhítésére. Ezzel összefüggésben a radikális politikai és vallási szervezetek népszerűsége, vonzereje is csökkenhet, elsősorban az irántuk fogékony fiatal generáció körében. Tudatosítani kell azt, hogy a gazdálkodás nem lebecsülendő, hanem értéktermelő, a társadalom és a nemzetgazdaság szempontjából egyaránt hasznos tevékenység, amely türelemmel és hozzáértéssel hosszabb távon a megélhetés stabil és gazdaságilag fenntartható forrását nyújthatja. Nigéria nemcsak korábban volt képes biztosítani élelmiszer-önellátását: erre ma is megvan minden adottsága. Bár a lakosság – és így az élelmiszerek iránti kereslet – gyors ütemben növekszik, az új technológiák és módszerek alkalmazása képes lehet hozzájárulni a mezőgazdasági termelés hatékonyságának javításához. Ily módon esetleg azok a földterületek, amelyeken a szűkös vízkészletek miatt felhagytak a termeléssel, ismét művelésbe vonhatók lesznek. Összességében elmondható, hogy a mezőgazdasági reformoknak nem pusztán a vidéki társadalom fejlődését, gyarapodását kell szolgálniuk, de közvetve az egész nyugat-afrikai térség gazdasági és társadalmi békéjét és biztonságát is.

Magyar szemmel nézve egy kiegyensúlyozottan fejlődő, gazdaságilag sikeres Nigéria mindenképpen kedvezőbb partnere lehet hazánknak, mint hogyha a gazdaság igencsak kívánatos diverzifikációja elmaradna, és a társadalmi feszültségek általános elégedetlenségbe, esetleg erőszakba torkollnának. A magyar–nigériai kétoldalú kereskedelmi kapcsolatok komolyabb bővülése egyelőre még várat magára; ehhez sem a nigériai belső helyzet, sem a világgazdasági feltételek jelen pillanatban nem igazán kedvezőek. Kedvezőtlen tényezőnek tűnik, hogy a kontinens intern kereskedelme – benne Nigériáé – alig haladja meg a 10%-ot, ugyanakkor kedvezőnek, hogy Afrika egyre inkább nyit a világgazdaság felemelkedő szereplőire, például Kína és India felé (Engelberth 2015). Ennek ellenére remélhető, hogy a fokozottabb helyszíni diplomáciai és külgazdasági jelenlét mind a külkereskedelmi forgalom mutatóiban, mind a Nigériában jelen lévő magyar vállalatok számának növekedésében belátható időn belül megmutatkozik majd. Nigéria hosszabb távon mindenképpen komoly és értékes partner lehet, elsősorban a mezőgazdaság, a környezetvédelem, az infrastruktúra-fejlesztés és az oktatás területén.

Hivatkozások

- Abubakar, I. Z. (2003). Economic contribution of tourism in Nigeria. http://www.slideshare.net/ibrahimzubairu2003/tourism-economics-30885142?next_slideshow=1.
- Adesina, A. (2012). Agricultural Transformation Agenda: Repositioning agriculture to drive Nigeria's economy. Abuja. http://www.emrc.be/documents/document/20121205120841-agri2012-special_session-tony_bello-min_agric_nigeria.pdf.
- Adewumi, P. S. (2001). Service of Excellence – Dr. Janos Balassa, Hungarian Ambassador to Nigeria 1996–2001. Lagos: Nigerian-Hungarian Chamber of Commerce, 35.
- Aliyu, R. (2012). Agricultural development and “land grabs”: The Chinese presence in the African agricultural sector. Consultancy Africa Intelligence, január 16.
- Auta, S. J. – Dafwang, I. I. (2010). The Agricultural Development Projects (ADPs) in Nigeria: Status and Policy Implications. *Research Journal of Agriculture and Biological Sciences*, 6(2), 138–143.
- Eboh, M. (2015). FG Splits PIB, To Break NNPC Into Two Companies. *Vanguard*, 12. 08.
- Engelberth I. (2015). Változó kínai gazdasági és politikai jelenlét Afrikában. In Solt K. (szerk.). *Alkalmazott tudományok II. fóruma: Konferenciakötet*. Budapest: Budapesti Gazdasági Főiskola, 121–145.
- Gubak, H. D. – Samuel, M. (2015). Chinese Trade and Investment in Nigeria's Agricultural Sector: a Critical Analysis. *American International Journal of Social Science*, 4(2). http://www.aijssnet.com/journals/Vol_4_No_2_April_2015/25.pdf.
- Kozári J. (2007). Szaktanácsadás. Debreceni Egyetem Agrár- és Műszaki Tudományok Centruma, Agrárgazdasági és Vidékfejlesztési Kar, 150.
- Mészáros T. (2010). Kína Afrikában terjeszkedik. *Kitekintő*, december 18.
- Obasanjo, O. (2014). In Nigeria, Agriculture Is ‘The New Oil’. *Forbes*, 14 May.
- Oruruo, K. I. (2014). Agriculture in Nigeria. http://logbaby.com/news/agriculture-in-niger_15856.html.
- Tarrósy I. (2014). Nigéria választ – Újrázik-e Goodluck Jonathan? *Afrika Tanulmányok*, 8(4), 5–12.
- Tewodaj, M. (2008). Agricultural Public Spending in Nigeria. International Food Policy Research Institute (IFPRI) Discussion Paper 00789. September, 120.
- Uzsák A. (2010). Afrika: Kína éléskamrája? – Kereskedelem és politika összefüggései Kína–Afrika kapcsolatában. *Afrika Tanulmányok*, Pécs.

- Zsarnóczai, J. S. – Asma, B. – Vajda, A. (2014). Water Management in Middle East and North Africa. *Hungarian Agricultural Engineering*, 26, 32–38.
- Zsarnóczai, J. S. – Lakner, Z. – Mughram Y. A. (2011). Hungarian Participation in Modernisation of the Third World, 87–108. In Szűcs, I. – Zsarnóczai, J. S. (eds.). *Economics of Sustainable Agriculture*. Gödöllő: Szent István University Publishing.